

ALEXANDRU ȚIPOIA (1914–1993) LA 15 ANI DE ETERNITATE O OPERĂ DE CONSTRUCTOR

George Tzipoia

Artist exhaustiv, complex și complet, unic în genul său printre artiștii de frunte ai generației sale, Alexandru Țipoia a fost, înainte de toate, cu predilecție, un Constructor de imagini, un Arhitect al formelor plastice, un artist al Permanențelor, al Definitivului, al Eternului ca atitudine artistică.

Din panoplia sa artistică nu i-a lipsit nicio modalitate a exprimării. S-a manifestat cu dăruire și pasiune în Desen (toate tehnicile), Pictură (toate tehnicile), Gravură (toate tehnicile), Sculptură (tehnicile variate), Artă decorativă (tapiserie, broderie, mozaic, ceramică, etc), Pictură Murală bisericească și Restaurare de pictură la Monumentele Istorice, etc. Așadar, condiția sa artistică supremă a fost „Totalitatea”, „Întregul”, deci „Risipirea”, căreia să nu-i scape nimic, cea care i-a caracterizat „prea plinul” tumultului alcătuitor, tumult pe care n-a ezitat să-l facă vizibil de-a lungul unei vieți dăruite cu pasiune artei, așa cum niciunul din contemporanii săi nu a făcut-o.

Alexandru Țipoia este un artist de un „cu totul alt tip” decât marii colegi ai generației sale, atât de bine cunoscuți, iubiți, apreciați și pentru că previzibili și mereu identici, cu ușurință clasificați.

Ceea ce caracterizează cu obstinență Opera lui Alexandru Țipoia este tocmai unicitatea ei ca Imprevizibilitate, imposibilitatea de-a o stăpâni cu ușurință din afară ca privitor, ca amator sau ca administrator profesionist al Fenomenului artistic.

Faptul că Operei nu-i putem găsi cu ușurință un sertăraș în care să o cazăm pentru a o clasifica, pentru a pune ordine în gândirea culturii noastre plastice, este un handicap pentru toți, căci ea Scapă în permanență unei ușoare conștientizări, unei rapide clasificări, iar omul nu iubește și nu se apropie de ceea ce nu controlează, de ceea ce îi scapă.

Faptul că Opera lui Alexandru Țipoia în ansamblul ei nu iese în întâmpinarea unor sensibilități și obișnuințe bine stabilite, ci din contră, rupe aceste obiceiuri, deconectează, descumpănește, deranjază, dă de gândit, este o consecință a inadecvării demersului său plastic la modalitatea obișnuită a omului curent de-a înțelege și de-a-și apropia percepția artistică. Dar nu artistul trebuie să urmeze gustul și nevoile societății, ci societatea trebuie să-l urmeze pe artist, dacă poate, în cercetările și cuceririle sale interioare.

Cu toate acestea, aș spune tocmai de aceea, Opera lui Țipoia se așază cu greutate și statornicie la întretăierea a trei mari curente ale artei românești, curente reprezentate în epocă de trei mari personalități ale plasticii noastre: Ciucurencu (n. 1903), postimpresionist; Baba (n. 1906), clasicizant; Țuculescu (n. 1910), expresionist și expresionist abstract.

Acestor atitudini plastice, Alexandru Țipoia le opune o viziune arhitectonică, de factură sintetică, abstrăgând esențialul din natură și redându-l ca pe o concluzie plastică, o dorință și o nevoie de organizare a spațiului (a suprafeței pânzei) diferită de cea a ilustrațiilor săi colegi. La el dorința era să răzbată calmul, reculegerea extatică, forța spiritului fără gesticulație inutilă, reducerea la maxim a mijloacelor utilizate, apropiindu-se oarecum de ceea ce s-a numit ulterior „arte povera”.

Această dorință de epurare a imaginii plastice din arta lui Țipoia, venea ca o replică, ca o opoziție la postimpresionism, din care s-a alimentat din belșug expresionismul, răspândite ambele în epocă în arta românească.

Dar cum nu te alcătuiești organic, ca ființă „contră” cuiva, ci ești emanația propriei tale structuri interioare, pictorul s-a lăsat sedus de puterea de convingere a unui mod de exprimare, preluând generos dar parcimonios, de pretutindeni, tot ce-i corespundea, fără prejudecăți, fără angoase, creându-și cu timpul un stil personal, recognoscibil, plin de o modernitate reținută și de o sobră intelectualitate.

Pânzele lui Țipoia sunt încă de timpuriu „simple”, „epurate”, simple ca formă compozițională, dar complexe, concentrate ca un aforism, esențializate prin „stilizare”, ceea ce le apropie întrucâtva de cubism, amintindu-l, fără să fie însă cubiste, căci tehnica nu insistă pe volum, ci numai îl sugerează, cu discreție și rafinement.

Încă din 1937, de la vârsta de 23 de ani, Alexandru Țipoia se adună în jurul unui nucleu solid, plin de poezie și armonie al formelor, sugerând materialitatea „în plan”, punând „emoția plastică” în slujba unui concept al sintezei. Desenele sunt revelatoare pentru înțelegerea plastică a picturii sale în ulei. Ampla sa expoziție din 28 ianuarie – 20 februarie 1940 de la Sala Ileana (Cartea Românească), din București, este încununarea unui efort plastic deosebit și distanțarea netă de tot ceea ce pictura românească practica la acea vreme. În 1943, profesorul George Oprescu recunoștea într-un articol din Universul că „Dna Rădulescu și Țipoia reprezintă la noi două din curentele „moderne” cele mai înaintate”.

Și totuși, în acel moment, nici Magdalena Rădulescu, nici Horia Damian nu ajunseseră la sinteza oferită de Al. Țipoia. Ambii iubind materia plastică, mai rătăceau prin secvențe subalterne: prima căutându-și reperele în arta etruscă, sub înrăurirea picturii lui Massimo Campigli, desigur fără a le găsi simultan, al doilea, aplecându-se spre interpretarea naturii imediate, parcă subjugat de farmecul ei dar și de viziunea lui Corneliu Baba, de la acea epocă. Ambii au părăsit România și s-au realizat în mod firesc, în lumea liberă a occidentului. Dar în timp ce ei plecau, așa cum

au făcut-o atunci și Alexandru Istrati și Natalia Dumitrescu, prieteni cu Alexandru Țipoia, acesta făcea greșeala ireparabilă de-a se întoarce în 1947 din Italia, pentru a se găsi instantaneu, prizonierul pe viață, fără scăpare, al Gulagului roșu.

Drumul artistic al lui Al. Țipoia va fi marcat din acel moment cu brutalitate de „Starea de Captivitate”, de „Stressul permanent” și de „Exilul interior supus Terorii exterioare” în care artistul a trebuit să-și ducă viața și să-și elaboreze Opera.

Condițiile politico-sociale ale Comunismului și-au pus amprenta asupra sensibilității sale artistice excepționale, subminând-o, destabilizând-o, așa cum nu s-a întâmplat nici cu Ciucurencu, nici cu Baba, iar din cu totul alte motive nici cu Țuculescu.

Privind de unde s-a plecat și văzând unde s-a ajuns în opera sa, deci privind „traseul” creației, nici Ciucurencu, nici Baba, nici Țuculescu nu au avut un parcurs de o asemenea bogăție, de o asemenea deschidere a „cercetării plastice”, pornită dintr-o „neliniște continuă”, dintr-o „nemulțumire continuă”. Condiția lui artistică este similară și extrem de apropiată cu cea a cercetătorului științific, numai că domeniul său de activitate este arta, transmiterea emoției sub formă de concluzie, printr-un limbaj plastic redus la esență. Lucru remarcat de altfel și de Ion Frunzetti, încă din 1946, la expoziția lui Țipoia de la Ateneul Român: „Departate de a fi ajuns la o formulă, pe care să o considere rețetă universală, confecționând la infinit după indicațiile ei, Țipoia preferă să păstreze fiecărui tablou caracterul de experiență”.

Și s-ar putea spune că neliniștea, nemulțumirea este condiția sa primordială: nemulțumirea, precum cea a omului de știință, pentru că numai ea poate mișca și împinge implacabila mașinărie a spiritului într-un efort continuu de autodepășire, până la paroxism.

Această nevoie interioară de depășire de sine, l-a salvat pe pictor, de-a lungul deceniilor de impus și constrângător „Realism socialist”, să eșueze într-un lamentabil formalism, într-o schemă artistică prestabilită, practică de marea majoritate a artiștilor deceniilor 6 și 7 ale secolului XX.

În perioada cea mai neagră a istoriei României, după 1948, artistului îi cade în sarcină responsabilitatea întreținerii întregii familii formată din șapte persoane, nimeni ne mai având nici un venit, prin confiscarea proprietății funciare, tatăl său având „domiciliul obligatoriu”, ca moșier, iar fratele său fiind închis, șapte ani și jumătate, până în 1956, pentru „activitate contra clasei muncitoare”. Alexandru Țipoia, ca artist necolaboraționist, din 1949 „tras pe linie moartă” până la Revoluția din decembrie 1989, face față onorabil terorii impuse în artă de autorități, începând cu Partidul Muncitoresc Român, apoi cu Partidul Comunist Român, în vederea creării „omului nou”.

Paralel cu arta „figurativă” din care trebuie să-și întrețină acum familia, gândește abstract în continuare, face artă pentru sine, fără să expună, își continuă cercetarea care îl va scoate din acest „impas” impus, care nu-i era nici propriu, nici firesc.

Cum fiecare individ în parte, a trebuit să plătească într-un fel sau altul, cu libertatea, fie ea și de expresie, gulagului comunist, pictorul a plătit-o cu arta sa „realistă”, dar nefăcând niciodată rabat la calitatea plastică propriu-zisă. Calitatea artistică a operei este salvarea sa întru eternitate.

După 1960, evoluția sa plastică își reia oarecum cursul inițial, constrânsă tot mai puțin de cerințe de ordin politic. Artă sa își continuă aventura cercetării pentru propria nevoie a existenței, materia se structurează iarăși după propriile nevoi spirituale ale sufletului artistului. Imaginile lucrărilor sunt acum mai sobre, evocând „teme abstracte”, cu „tentă” existențială, filosofică, dezvoltate pe cicluri mari, care acoperă două, trei decenii.

Așa au luat naștere ciclurile „Instrumentelor muzicale”, al „Cariatidelor”, al „Mișcărilor ondulatorii”, etc.

Opera lui Alexandru Țipoia triumfă cu o apoteoză plastică de o infinită sensibilitate, de o calitate spirituală deosebită, marcându-și teritoriul său propriu, cu eleganță, discreție și forță, în spațiul spiritualității românești.

Încă necunoscută suficient, la nivelul pe care creația sa o merită și impune, opera sa este în continuare victima moștenirii mentalității comuniste.

Muzeul Național de Artă al României, spre rușinea sa, nu expune decât o singură lucrare, din 1941, pe când artistul avea 27 de ani, în timp ce opera sa acoperă mai bine de jumătate de secol de cercetare plastică, iar lucrări ale artistului se mai află în depozitele de la subsol ale muzeului. Trebuie, de asemenea, să subliniem faptul că Muzeul Național de Artă al României în noul său volum de prezentare al Galeriei de Artă Românească Modernă, editat în 2001, îl omite total pe Alexandru Țipoia. Nu numai că nu-i reproduce opera expusă în muzeu, dar nici măcar nu-i pomenește numele, printre celelalte citate (unele de-a dreptul nesemnificative pentru Istoria Artei Românești), ca și cum artistul n-ar fi existat, cu toate că Muzeul i-a organizat în 1998 o expoziție Retrospectivă, ce-i drept, care a durat foarte puțin timp pentru că era prea valoroasă și interesantă și nu convenea Direcției. Tot așa nu convenise nici vechii Direcții a Muzeului din regimul comunist, care a făcut totul ca Retrospectiva Alexandru Țipoia să nu aibă loc cu toate că era în „planul” muzeului, dar numai fictiv. Iată tradiția și moștenirea comunistă cum acționează și astăzi!

Cât de bogați suntem, pentru a ne putea permite să ignorăm operele capitale!

În acelaș timp, Istoria adevărată a artei românești așteaptă răbdătoare să fie în sfârșit scrisă.

(Text apărut în revista Căminul Românesc de la Geneva, septembrie, 2008)

SUMMARY

Alexandru Țipoia was a complex artist; his work comprises drawings, paintings, sculptures, decorative arts (tapestries, mosaics, ceramics), engravings. Yet, his work was occulted by the Communist regime, and its revival means a great challenge for his son, George Tzipoia and his family, all involved in restoring the rightful place within the highest ranks of the Romanian modern fine arts, of Alexandru Țipoia's achievements.